

4. Edvardas Gudavičius apie Jono Chodkevičiaus vaidmenį derybose dėl unijos

J. Chodkevičius kreipėsi į Zigmantą Augustą specialia kalba. Jos dalykiškumas buvo skirtas ginčo objektams. Lietuvos valstybingumui svarbūs buvo du klausimai: Lietuvai brukamo unijos projekto priėmimas (ar nepriėmimas su išplaukiančiais iš to padariniais) ir karaliaus raštų, skirtų naujai atsiradusiai valstybei, antspaudavimas (vien Lenkijos ar abiem Lenkijos ir Lietuvos antspaudasi). Iš pažiūros lyg ir sutikdamas su lenkų nuomone abiem šiais atvejais, J. Chodkevičius padarė tai dviprasmiškai žaisdamas žodžiais. Ne mažiau svarbus jo kalbos emocinis ypatumas. J. Chodkevičius pabrėžė, kad Lietuvos atstovams yra labai skaudu žengti šį žingsnį: „Negalima apsaityti, kaip tat mums yra sunku! Juk mes, kaip geri tėvynės sūnūs, turime rūpintis jos gerove, tad ir jo mylista karalius, ir visi tamstos galite paliudyti, jog kiek galėdami gynėme savo tėvynę, kurią ligi šiolei išlaikėme sveiką savo krauju ir gyvybe. Jei dabar nebeįstengiame iki galo jos apginti, tai dėl to, kad teko nusileisti kliūtims, likimui ir laiko aplinkybėms“. Baigdamas jis sušuko: „Nebeturėdami į ką kreiptis pagalbos, tik į Dievą ir į savo valdovą, mūsų teisių gynėją, stovime prieš jo mylistą karalių savo noru čion atvykę ir prašome baigti taip, kad nei mums, nei mūsų palikuonims tatai nevirstų vergija ir gėda... Mums ir jiems būtų labai skaudu, ilgainiui pasirodžius, kad į tą dalyką jie turės žiūrėti ne meilės, o tik skausmo akimis, arba mus kaltinti nemačius savo pavergimo“.

J. Chodkevičiaus kalba padarė didelį įspūdį. Atrodė, kad lietuviai nusileidžia, o iš tikrųjų dar reikėjo su jais derėtis. Bet ledai buvo pralaužti. Prasidėjo pasitarimas (o iš tikrųjų derybos) dėl abiejų pusių priimamos sutarties redagavimo. Tai ir buvo svarbiausia. Lenkų istorikas S. Kutrzeba, vaizduodamas visa tai lietuvių kapituliacija, tik vienu sakiniu pažymi, kad buvo „koreguojamos privilegijos“. O šis „koregavimas“ iš sutarties pašalino visus posakius, kurie leistų ją aiškinti kaip Lietuvos prijungimą prie Lenkijos. Antspaudų klausimas buvo atidėtas ateičiai, o ši ateitis (kaip ir numatė J. Chodkevičius) įteisino abiejų antspaudų naudojimą. Liublino unijos aktas tapo lygiateisės sąjungos deklaracija su straipsniais, kurie skelbiamą federaciją faktiškai darė konfederacija.

Peržvelgę visą J. Chodkevičiaus veiklą, matysime, kad jis visą laiką jautė realybę ir derino prie jos savo kompromisus. Darė tai ne simpatizuodamas lenkams (dokumentų, rodančių jo priešišumą jiems, užtenka), o suvokdamas padėtį. Jis nesiblašė, buvo nuoseklus kaip retas

kitas. Viso to nuoseklumo pagrindas - Rusijos pavojaus suvokimas. Lenkija buvo labai savanaudiškas sąjungininkas, bet jos jėgos buvo ribotos. Rusija buvo milžinas, žinantis savo jėgą ir prieš nieką nesustojantis. [...]

Čia neaptarinėsime kitų J. Chodkevičiaus darbų ir nuopelnų (svarbiausias jų - Livonijos prijungimas prie Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos 1566 m.). Jau vien tai, ką jis pasiekė siaubingų Liublino derybų metu, daro jį vienu didžiausių Lietuvos istorijos vyrų.

Edvardas Gudavičius, „Jonas Chodkevičius. Per mažai įvertintas Lietuvos politikas“, in: idem, *Lietuvos europėjimo keliais: istorinės studijos*. Vilnius: Aidai, 2002, p. 278–279.